TOVAR-MODDIY ZAXIRALARNI IAS 2 "INVENTORIES" TALABLARI ASOSIDA TAN OLISH VA BAHOLASHNI TAKOMILLASHTIRISH

Toshnazarov Bobur Shuxratillayevich
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Annotatsiya. Maqolada tovar-moddiy zaxiralar (TMZ) hisobini xalqaro moliyaviy hisobot standartlari asosida tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlari yoritiladi. IAS 2 "Inventories" talablarining mazmuni, zaxiralarni tan olish va baholash mezonlari, tannarxni shakllantirish hamda sof realizatsiya qiymatini aniqlash masalalari ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda milliy amaliyotdagi muammolar va ularni bartaraf etishga qaratilgan takliflar asoslanadi.

Kalit so'zlar: tovar-moddiy zaxiralar, IAS 2, MHXS, tannarx, sof realizatsiya qiymati, qadrsizlanish, moliyaviy hisobot

Kirish. Globallashuv sharoitida moliyaviy hisobotlarning ishonchliligi, shaffofligi va xalqaro miqyosda taqqoslanuvchanligi korxonalarning investitsion jozibadorligini belgilovchi muhim omillardan biridir. TMZ korxona aylanma aktivlarining katta qismini tashkil etib, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayonining uzluksizligiga bevosita ta'sir qiladi. Zaxiralarni noto'g'ri baholash aktivlar, xarajatlar, foyda va rentabellik ko'rsatkichlarining buzib ko'rsatilishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli milliy hisob amaliyotini IAS 2 talablariga yaqinlashtirish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Tadqiqot maqsadi va usullari. Tadqiqotning maqsadi TMZni tan olish, baholash va moliyaviy hisobotda aks ettirish jarayonlarini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot obyekti sifatida "Axtam Modern Plus" MCHJning TMZ bilan bog'liq hisob jarayonlari o'rganilgan. Ishda tahlil va sintez, qiyosiy tahlil, hujjatlashtirish, inventarizatsiya hamda iqtisodiy ko'rsatkichlarni taqqoslash usullaridan foydalanilgan.

Asosiy natijalar va muhokama. IAS 2 standartiga ko'ra, zaxiralar tannarx va sof realizatsiya qiymatining eng pasti bo'yicha baholanadi. Zaxiralar tannarxiga xarid xarajatlari, qayta ishlash xarajatlari va ularni joriy joylashuvi hamda holatiga keltirish bilan bog'liq boshqa xarajatlar kiritiladi. Me'yoridan ortiqcha chiqimlar, odatiy bo'lmagan yo'qotishlar, zarur bo'lmagan saqlash xarajatlari hamda sotish bilan bevosita bog'liq bo'lmagan ma'muriy xarajatlar zaxiralar tannarxiga asossiz ravishda qo'shilmasligi lozim. Bir-birining o'rnini bosuvchi zaxiralar uchun FIFO yoki o'rtacha tortilgan qiymat usulidan izchil foydalanish, o'ziga xos va alohida identifikatsiya qilinadigan zaxiralar uchun esa aniq identifikatsiya usulini qo'llash muhimdir.

Tadqiqot doirasida milliy amaliyotda alohida e'tibor talab qiladigan yo'nalishlar sifatida sof realizatsiya qiymatini hisoblash, eskirgan yoki sekin aylanuvchi zaxiralarni aniqlash, qadrsizlanish bo'yicha rezervlarni shakllantirish va hisobotlarda tegishli ma'lumotlarni ochib berish masalalari belgilandi. Sof realizatsiya qiymati kutilayotgan sotish narxidan mahsulotni tugallash hamda sotish uchun zarur xarajatlarni chegirish orqali aniqlanishi kerak. Har bir hisobot davrida zaxiralarning holati, sotilish imkoniyati, bozor narxlari va jismoniy eskirishi qayta ko'rib chiqilishi lozim.

Mualliflik yondashuviga ko'ra, TMZ hisobi faqat kirim-chiqim operatsiyalarini qayd etish bilan cheklanmasdan, zaxiralarni tan olish, baholash, ularning joylashuvi va harakatini nazorat qilish, qadrsizlanish xavfini aniqlash hamda xalqaro standartlarga mos moliyaviy axborot shakllantirishni

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

birlashtiruvchi tizim sifatida qaralishi kerak. Bunday yondashuv buxgalteriya hisobi va boshqaruv qarorlari o'rtasidagi axborot aloqasini kuchaytiradi.

Xulosa va takliflar. Tadqiqot natijalari TMZ hisobini IAS 2 talablariga moslashtirishda baholash usullarining izchilligini ta'minlash, tannarx tarkibini asosli belgilash va sof realizatsiya qiymatini muntazam tekshirish muhimligini ko'rsatadi. Korxonalarga quyidagilar tavsiya etiladi: 1) hisob siyosatida TMZni baholash usuli va uni qo'llash tartibini aniq belgilash; 2) sekin aylanuvchi hamda eskirgan zaxiralarni davriy tahlil qilish; 3) qadrsizlanish rezervlarini shakllantirish mezonlarini ishlab chiqish; 4) moliyaviy hisobot izohlarida zaxiralar guruhlari, baholash usullari va xarajat sifatida tan olingan summalar haqida yetarli axborot berish. Mazkur chora-tadbirlar aktivlarning haqqoniy qiymatini ko'rsatish, hisobot ishonchliligini oshirish va boshqaruv qarorlarini yaxshilashga xizmat qiladi.

Tannarxni shakllantirishning amaliy jihatlari. Tannarxni aniqlashda xarid narxiga bojxona bojlari, qaytarib olinmaydigan soliqlar, transport-tayyorlov xarajatlari va xarid bilan bevosita bog'liq boshqa sarflar qo'shiladi. Savdo chegirmalari, qaytarilgan soliqlar va shunga o'xshash summalar xarid qiymatidan chegiriladi. Ishlab chiqarish korxonalarida bevosita mehnat xarajatlari hamda ishlab chiqarish ustama xarajatlarining asosli taqsimoti ham hisobga olinadi. Doimiy ustama xarajatlarni taqsimlashda ishlab chiqarish quvvatidan oqilona foydalanish ko'zda tutiladi; ishlab chiqarish hajmi past bo'lgan davrda taqsimlanmagan doimiy ustama xarajatlar zaxira tannarxini sun'iy oshirmasdan, davr xarajati sifatida tan olinishi kerak.

Hisobot va boshqaruv uchun ahamiyati. Zaxiralarni to'g'ri baholash moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda joriy aktivlar miqdorini, foyda yoki zarar hisobotida esa sotilgan mahsulot tannarxini haqqoniy aks ettirishga xizmat qiladi. Agar bozor narxi pasaygan yoki zaxira shikastlangan bo'lsa, uning balans qiymatini o'z vaqtida qayta ko'rib chiqish foydani ortiqcha ko'rsatish xavfini kamaytiradi. Zaxiralar xarajat sifatida tan olingan summalar, qo'llanilgan baholash siyosati va qadrsizlanish bo'yicha tan olingan summalar hisobot izohlarida izchil ochib berilishi lozim. Bu axborot kreditorlar, investorlar va korxona rahbariyatiga qaror qabul qilishda yordam beradi.

Amaliy joriy etish bosqichlari. Takliflarni amaliyotga tatbiq etish uchun, avvalo, korxona hisob siyosati va mavjud schyotlar rejasini tahlil qilish, zaxiralar guruhlari bo'yicha mas'ul xodimlarni belgilash hamda inventarizatsiya natijalarini hisob ma'lumotlari bilan solishtirish tavsiya etiladi. Keyingi bosqichda sof realizatsiya qiymatini aniqlash uchun bozor narxlari, kutilayotgan sotish xarajatlari va zaxiralarning jismoniy holati bo'yicha ma'lumotlar yig'iladi. Yakunda baholash natijalari hujjatlashtirilib, rahbariyat tomonidan tasdiqlanadi va moliyaviy hisobotga kiritiladi. Jarayonning davriy takrorlanishi xatolarni erta aniqlash hamda zaxiralardan foydalanish samaradorligini oshirishga imkon beradi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.